

Надія Ананченко,
студентка магістратури
ННІ філології та журналістики.
Науковий керівник: **Л. В. Ящук,**
кандидат філологічних наук, доцент.

**СУЧАСНІ ПРИЗВИЩА ЛЮБАРСЬКОГО РАЙОНУ ЖИТОМИРСЬКОЇ
ОБЛАСТІ (НА МАТЕРІАЛІ ПОГОСПОДАРСЬКИХ КНИГ СІЛ
ІВАНКІВЦІ, СТАРИЙ ЛЮБАР ТА СТРИЖІВКА)**

*У статті проаналізовано сучасні прізвища населених пунктів
Любарського району Житомирської області, утворені від власних особових
імен.*

На сьогодні проблема вивчення українських прізвищ залишається важливою й актуальною. Чимало відомих мовознавців досліджували виникнення, розвиток і сучасний статус цих базових елементів антропонімії (П. П. Чучка, М. Л. Худаш, І. Д. Сухомлин, О. Д. Неділько, Л. В. Кракалія, Р. Й. Керста, Р. І. Остащ). Антропоніми дають безцінний матеріал для історії мови: у них збереглися такі сліди мовних явищ (фонетичних, словотвірних, семантичних тощо), які без антропонімії були б утрачені назавжди.

Українська антропонімічна система характеризується особливим багатством і розмаїттям у найменуванні людей. А власні імена людей становлять вагомий частину лексики, що послужила базою для творення українських прізвищ. Уже в XVI – XVII ст. для позначення особи, крім власного імені, використовувалося й ім'я голови сім'ї, при цьому осіб чоловічої статі називали за іменем батька, а осіб жіночої статі – за іменем батька або чоловіка (якщо дівчина була заміжня) [2, с. 18]. Принцип називати людину за власним іменем родичів (переважно батька, матері) відбився і в сучасних прізвищах Житомирщини.

Мета нашої розвідки – проаналізувати прізвища Любарського району Житомирської області, в основу яких лягли чоловічі і жіночі християнські й слов'янські імена.

Для ідентифікації українського населення зазначеної території використовується більше 200 прізвищ, значна частина яких утворюється від інших груп антропонімів – власних особових імен.

Прізвища залежно від структури власних імен, які лягли в їх основу, поділяємо на кілька груп.

Прізвища, похідні від повних чоловічих християнських імен

До них належать антропоніми: *Алексіюк* (С)^{*}, пор. *Алексій* (Трійняк, с. 264); *Гаврилюк* (С) < *Гаврило* (Трійняк, с. 77); *Іваній* (С, І), *Іванюк* (С) < *Іван* (Трійняк, с. 143-144); *Кондратюк* (С), пор. *Кіндрат* (Трійняк, с. 176); *Лазаренко* (С) < *Лазар* (Трійняк, с. 189); *Максімова* (С), пор. *Максим* (Трійняк, с. 207); *Мартинюк* (С) < *Мартин* (Трійняк, с. 218); *Михайлюк* (С) < *Михайло* (Трійняк, с. 236); *Мусієвич* (І) < *Мусій* (Трійняк, с. 244); *Нестерук* (СЛ) <

* Тут і далі в дужках після прізвищ подано скорочені назви сіл Любарського району Житомирської області: Стрижівка – С, Іванківці – І, Старий Любар – СЛ.

Нестер (Трійняк, с. 249); *Опанасюк* (С) < *Опанас* (Трійняк, с. 282); *Павлова* (С, І), *Павлюк* (С, І, СЛ) < *Павло* (Трійняк, с. 278); *Пилипюк* (СЛ) < *Пилип* (Трійняк, с. 296); *Радіонова* (СЛ) < *Радіон* (Трійняк, с. 313); *Романенко* (С, СЛ), *Романюк* (С) < *Роман* (Трійняк, с. 315).

Прізвища, похідні від усічено-суфіксальних варіантів християнських чоловічих імен

Усічено-суфіксальні варіанти імен – це похідні, що утворювалися шляхом додавання суфіксів до такої усіченої форми, яка як реальне ім'я не використовувалася, тобто деривація таких варіантів відбувалася шляхом усічення й суфіксації одночасно: *Гринюк* (С) < *Гринь* < *Григорій* (Трійняк, с. 94); *Дацюк* (І, СЛ) < *Даць* < *Данило* (Трійняк, с. 100); *Процюк* (С, І, СЛ) < *Проць* – варіант імені *Прокіп* (Трійняк, с. 305).

Прізвища, похідні від суфіксальних варіантів християнських імен

В основах таких прізвищ лежать похідні, утворені різними формантами, які приєднувалися до повної, скороченої або ж ускладненої іншим суфіксом основи, яка вже побутувала у функції самостійного антропоніма: *Аврамчук* (С) < *Аврамко* < *Аврам* (Трійняк, с. 18); *Гавриш* (С) < *Гавриш* – варіант імені *Гаврило* (Трійняк, с. 78); *Герасимчук* (С, СЛ) < *Герасимко* < *Герасим* (Трійняк, с. 83); *Грицик* (С) < *Грицик* < *Гриць* < *Григорій* (Трійняк, с. 95); *Данькевич* (І, СЛ) < *Данько* – словотвірний варіант імені *Данило* (Трійняк, с. 100); *Демко* (С) < *Демко* – словотвірний варіант імені *Дем'ян* (Трійняк, с. 98); *Захарків* (С), *Захарчук* (С, І, СЛ) < *Захарко* < *Захар* (Трійняк, с. 138); *Карпик* (С, І, СЛ) < *Карпик* < *Карпо* (Трійняк, с. 167); *Лаврик* (І, СЛ) < *Лаврик* < *Лавро* (Трійняк, с. 188); *Левченко* (СЛ), *Левчук* < *Левко* < *Лев* (Трійняк, с. 191); *Леончик* (С, СЛ) < *Леончик* < *Леонко* < *Леон* (Трійняк, с. 192); *Матвійчук* (І, СЛ) < *Матвійко* < *Матвій* (Трійняк, с. 220); *Мисечко* (С) < *Мисечко* < *Мись* або *Мисьо* < *Михайло* (Трійняк, с. 237); *Мусійчук* (С) < *Мусійко* < *Мусій* (Трійняк, с. 244); *Назаркевич* (СЛ) < *Назарко* < *Назар* (Трійняк, с. 245); *Наумчук* (СЛ) < *Наумко* < *Наум* (Трійняк, с. 247); *Ніколайчук* (С, СЛ) < *Ніколайко* < *Ніколай*, пор. *Миколай* (Трійняк, с. 230); *Омельчук* (СЛ) < *Омелько* < *Омелян* (Трійняк, с. 270); *Осіпчук* (С) < *Осіпко* < *Осіп* – фонетичний варіант імені *Йосип* (Трійняк, с. 161); *Остапчук* (С) < *Остапко* < *Остап* (Трійняк, с. 275); *Панасик* (С) < *Панасик* < *Панас* (Трійняк, с. 282); *Пашкевич* (С) < *Пашко* – словотвірний варіант імені *Павло* (Трійняк, с. 279); *Петраш* (СЛ) < *Петраш* < *Петро* (Трійняк, с. 292); *Романчук* (С) < *Романко* < *Роман* (Трійняк, с. 315); *Сергійко* (СЛ) < *Сергійко* < *Сергій* (Трійняк, с. 335); *Сергійчик* (С) < зменшено-пестливого варіанта *Сергійчик* (Трійняк, с. 335); *Сінькевич* (С) < *Сінько* < *Сінь* < *Семен* (Трійняк, с. 333); *Степчук* (С) < *Степко* < *Степан* (Трійняк, с. 349); *Шимко* (С) < *Шимко* – словотвірний варіант імені *Семен* (Трійняк, с. 331); *Штена* (І) < *Штена* < *Стефан* (Трійняк, с. 349); *Штепура* (С, І) < *Штепура* < *Степан* (Трійняк, с. 350); *Якимчук* (С) < *Якимко* < *Яким* (Трійняк, с. 412); *Яковчук* (С) < *Яковко* < *Яків* (Трійняк, с. 413); *Яремчук* (СЛ) < *Яремко* < *Ярема* (Трійняк, с. 418); *Янко* (С) < *Янко* < *Ян* (Трійняк, с. 415); *Яцух* (І) < *Яцух* < *Яць* < *Яків* (Трійняк, с. 413).

Найчастіше досліджувані прізвища утворюються від суфіксальних варіантів імен із суфіксом: **-ко** – *Аврамко*, *Герасимко*, *Данько*, *Демко*, *Захарко*,

Левко, Матвійко, Назарко, Наумко, Ніколайко, Омелько, Остапко, Пашко, Романко, Сергійко, Сінько, Шимко, Якимко, Яковко, Янко; -ик – Карпик, Лаврик; -ечко – Мисечко; -ух – Яцух; -иш: Гавриш.

Прізвища, похідні від жіночих християнських імен різної структури (повних, усічених, усічено-суфіксальних)

Іменування жінки в період становлення прізвищ служило офіційним засобом ідентифікації особи лише в окремих випадках, тому й утворень, що походять від жіночих імен дуже мало. До цієї групи прізвищ можна віднести антропоніми: *Маринчина* (С) < *Маринка* < *Марина* (Трійняк, с. 210); *Мотря* (С) < *Мотря* (Трійняк, с. 217); *Пазич* (С, І, СЛ) < *Пазя* – розмовний варіант імені *Пелагея* (Трійняк, с. 290); *Солоха* (СЛ) < *Солоха* < *Соломія* (Трійняк, 342); *Фаринюк* (С) < антропоніма *Фарина* (Чучка, с. 561).

Прізвища, похідні від андронімів

Цю групу прізвищ утворено від іменувань жінок за іменем чоловіка: *Демчишина* (С) < *Демчиха* < *Демко* (Трійняк, с. 103); *Костишина* (С) < *Костиша* < *Кость* (Трійняк, с. 183); *Нікулішина* (С, СЛ) < *Нікулиха* < *Нікула* (Трійняк, с. 230); *Степанишин* (С, І) < *Степаниха* < *Степан* (Трійняк, с. 348); *Федоришин* (С) < *Федориха* < *Федір* (Трійняк, с. 376); *Харчишин* (С, І) < *Харчиха* < *Харко* (Трійняк, с. 398).

Прізвища, похідні від слов'янських автохтонних власних імен

Багато народів світу вірили в магічну силу імені, його нерозривний зв'язок з людиною, яку воно називає. Вірили в це й давні слов'яни. Тому часто нарікали дітей назвами звірів – *Вовк, Ведмідь, Зубр*, вважаючи, що такі імена будуть відлякувати злих духів. Дитину могли назвати й негарним ім'ям (*Некрас, Нехорош, Мал, Крив*), сподіваючись, що воно не сподобається нечистій силі й остання залишить дитину в спокої. Дітей здебільшого називали відповідно до обставин родинного життя. Наприклад, довгоочікуваного сина називали *Ждан*, небажаного – *Неждан, Нечай*, перший син у сім'ї діставав ім'я *Одинець*, третій – *Третяк* тощо [3, с. 38].

Велике поширення в Давній Русі мали двоосновні **слов'янські імена** з другим компонентом *-волод, -мир, -слав, -полк, -гост, -жир* і под.: *Всеволод, Володимир, Житомир, Боримир, Творимир, Брячислав, Мстислав, Ростислав, Ярослав, Ярополк, Святополк, Доброгост, Мутижир* і т.п. [1, с. 99].

Ономасти поділяють слов'янські автохтонні імена на такі групи: а) імена-композиції; б) імена відкомпаративного походження (усічені та усічено-суфіксальні деривати); в) імена відапелятивного походження [2, с. 73].

У досліджуваному матеріалі не виявлено прізвищ, твірною базою яких є слов'янські імена-композиції.

Прізвища, похідні від дериватів слов'янських імен-композицій

Аналіз прізвищ сіл Стрижівка, Старий Любар, Іванківці Любарського району Житомирської області показав, що група антропонімів, в основах яких лежать відкомпаративні власні імена, у загальному складі прізвищ незначна. До цієї групи онімів належать такі прізвища: *Божок* (С) < частини складних імен-компаративів *Бог* (*Богослов, Богдан*) (Трійняк, с. 50); *Борисов* (С) < *Борислав*

(Трійняк, с. 51); *Любонько* (С) < *Любонько* – варіант імені *Любомир* (Трійняк, с. 201).

Отже, чоловічі християнські імена (повні, усічені, суфіксальні, усічено-суфіксальні) стали базою для значної кількості прізвищ сіл Іванківці, Старий Любар, Стрижівка Любарського району Житомирської області. Жіночі християнські імена й андроніми, а також слов'янські імена рідко служили твірною основою для прізвищ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Демчук М. О. Слов'янські автохтонні імена XIV – XVIII ст. – К.: Наукова думка, 1976. – С. 10-32.
2. Кравченко Л. Прізвища західної частини Полтавщини, утворені від християнських імен // Наукові записки ТДПУ ім. В. Гнатюка. – Серія: Мовознавство 1 (II). – Тернопіль, 2003. – С. 45-48.
3. Худаш М. Л. З історії формування і встановлення українських прізвищ // Мовознавство. – 1969. – № 2. – С. 37-46.

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ ДЖЕРЕЛ

- Трійняк Трійняк І. І. Словник українських імен / Відп. ред. І. М. Железняк. – К.: «Довіра», 2005. – 509 с.
- Чучка Чучка П. Прізвища закарпатських українців: історико-етимологічний словник. – Львів: Світ, 2005. – 624 с.